

Орлова О. А. Проблема самовдосконалення особистості крізь призму акмеології // Проблеми освіти: збірник наукових праць. – Вип. 84. – Житомир-Київ, 2015. – С. 267-270.

О. А. Орлова,
кандидат педагогічних наук, старший викладач
(Житомирський ОІППО)

**ПРОБЛЕМА САМОВДОСКОНАЛЕННЯ
ОСОБИСТОСТІ КРІЗЬ ПРИЗМУ АКМЕОЛОГІЇ**

У статті в контексті дослідження проблеми визначено категоріальний аналіз поняття самовдосконалення. Проаналізовано та уточнено визначення ключової категорії відносно проблеми акмеології. Обґрунтовано актуальність самовдосконалення.

Ключові слова: акмеології, самовдосконалення, саморозвиток.

В статье в контексте изучаемой проблемы проведён категориальный анализ понятия самосовершенствование. Проанализировано и уточнено определение ключевой категории относительно проблемы акмеологии. Обоснована актуальность самосовершенствования личности.

Ключевые слова: акмеология, самосовершенствование, саморазвитие.

The categorical analysis of the concept of self-improvement in the context of the research of the problem is given in the article. The definition of key categories with respect of acmeology are analyzed and clarified. The actuality of self-improvement is grounded.

Keywords: acmeology, self-improvement, self-development.

Зміни сучасного світу, економічний розвиток нашої країни, духовне відродження нації потребують підвищення ролі особистості, як найвищої цінності, що детермінує соціально-культурний прогрес. Головна роль у формуванні активної, творчої особистості, здатної діяти до вершини розвитку покладається на освіту.

Одним з нових наукових напрямів, що дають змогу ефективно вирішувати ці проблеми, зокрема покращити підвищення кваліфікації педагога у навчальному закладі, доцільно виділити акмеологію. Це одна з нових міждисциплінарних галузей знань в системі наук про людину, що утворилась й розвивається в процесі багаторічного пошуку взаємозв'язку психології і педагогіки як стрижня в системі наук про людину («акме» – вершина, пік). Поняття «акме» – це вищий рівень розвитку фізичного здоров'я, розуму, почуття, волі людини, що взаємодіють таким чином, що вона досягає найбільшого результату, виявляючи себе як індивід, як особистість і як суб'єкт діяльності.

Одною з ключових проблем акмеології – є закономірності розвитку і саморозвитку зрілої людини, її самовдосконалення, усвідомлення своїх здібностей і можливостей, переваг і недоліків своєї діяльності.

Метою даної роботи є розгляд сутності поняття самовдосконалення, як ключового аспекту в досягненні педагогом найвищого рівня професійного та особистісного зростання.

Питанню самовдосконалення особистості значну увагу приділили представники античної філософії Сократ, Арістотель, Сенека, Квінтіліан. Проблему самовдосконалення особистості досліджували такі відомі науковці, як Г.М. Андрєєва, І.Д. Бех, Л.І. Божович, Л.С. Виготський, А.Й. Капська, А.С. Макаренко, М. Монтессорі, А.В. Мудрик, В.О. Сухомлинський, Л.М. Толстой, К.Д. Ушинський та ін.

Загальні орієнтири наукового обґрунтування поняття "самовдосконалення" окреслюється його лексичним значенням, що походить від поєднання частки "само" та слова "вдосконалення" або "удосконалення". Написання визначається за правилами українського правопису та дозволяє уточнити основні ознаки даного феномена.

Як відомо, інтенсивне включення в книжкову лексику слів із першою займенниковою частиною "само" відбувається у 30-60 рр. XIX ст. та зумовлене позамовленнєвими чинниками, серед яких найважливішими була особлива увага до будь-яких проявів духовних процесів окремої особистості як активної першооснови загальнополітичного життя [6, с. 29].

У сучасній інтерпретації "само" – як спільна частина, що використовується для позначення різних видів самоактивності особистості, вказує на 1) скерованість дій на самого суб'єкта діяльності, 2) здійснення їх людиною самостійно, без стороннього впливу та будь-якої допомоги, 3) їх внутрішню детермінованість, автоматичність здійснення, приведення в дію під впливом внутрішніх механізмів [7, с. 29].

"Удосконалення" ж свідчить про спрямованість дій на досягнення досконалості як найвищої позитивної мети розвитку особистості, а також підкреслює "вершинність" цієї мети (прагнення досягти вершини розвитку), що простежується з огляду етимологічного значення "удосконалення" як "доведення до скону", "до кінця", подібно до російського "усовершенствование" як досягнення "вершини".

Цілісна характеристика поняття "самовдосконалення" подається у ряді словників (див. таб. 1.1).

Таблиця 1.1

Визначення цілісної характеристики терміну "самовдосконалення"

<i>Самовдосконалення</i>	<i>Довідникове джерело</i>
"Самовдосконалення" (самоусовершенствование) – з посиланням на "усовершенствование" становиться лучше, совершеннее; повышать свои знания, мастерство и т.п."	"Словарь русского языка" С.И. Ожегова.
"Самовдосконалення" – удосконалення самого себе (фізичне, моральне), своєї фахової майстерності тощо, тобто це є удосконалення спрямоване на себе	"Великий тлумачний словник сучасної української мови" В.Т. Бусела.
"Самовдосконалення" як формування "ідеального Я" – усвідомленого особистого ідеалу, зіставлення з яким часто викликає невдоволення собою і прагненнями змінити себе, це "рух свідомості по вертикалі" у просторі власних мотивів особистості	"Психологічний тлумачний словник" (Шапар В.Б., 2004 р.).
"Самовдосконалення" – це творче ставлення індивіда до самого себе, створення ним самого себе в процесі активного впливу на зовнішній і внутрішній світ з метою їх перетворення	"Психологічним словником" В.І. Войтка (1982).

Вказуючи на певну структурованість активності особистості у ході самовдосконалення О.С. Прокопова, С.О. Сисоєва, К.Г. Скворцова розглядають його як відносно самостійний вид діяльності [4, с. 6, с. 29].

Абстрагуючись від суб'єкта діяльності, Н.М. Лосєва уточнює: самовдосконалення – *процес* свідомого управління особистістю розвитком своїх якостей, здібностей [2, с. 45]. За В.М. Гриньовою, самовдосконалення також є процесом, але таким, що має ряд додаткових характеристик: свідомий, цілеспрямований, такий, що сприяє підвищенню рівня власної компетентності, розвитку значущих властивостей, ціннісних орієнтацій відповідно до зовнішніх соціальних вимог, умов діяльності та особистої програми розвитку "Я-концепції", що передбачає сформованість досконалого рівня культури [1, с. 256].

Тобто, як процес (від лат. processus – просування) самовдосконалення являє собою цілеспрямований рух людини уперед, що характеризується послідовною зміною якостей, індивідуальних особливостей, і в цілому етапів, стадій розвитку в напрямі досягнення ідеалу під впливом ряду дій щодо підвищення власного (особистісного) рівня здійснюється осмислено та ґрунтується на зворотньому ставленні до себе.

І.А. Чемерилова, пов'язуючи самовдосконалення з фаховою діяльністю, окреслює його як *результат* "усвідомленої взаємодії спеціаліста з конкретним соціальним середовищем, в ході якої він реалізує потребу виробити в собі такі особистісні якості, які забезпечують успіх у його діяльності й житті взагалі" [8, с. 11]. Як результат, самовдосконалення характеризується сукупністю досягнутих прогресивних особистісних змін, що визначаються мірою присвоєння суспільного досвіду і мірою віддачі суспільству потужного внеску в скарбницю матеріальних і духовних цінностей.

Таким чином, різні підходи до визначення самовдосконалення дозволяють розглядати це

поняття, як діяльність, процес, результат (див. табл. 1.2), а визначені категоріальні характеристики не протиставляються одна одній, оскільки відображають багатозначність досліджуваного поняття.

У педагогічних джерелах часто в синонімічному значенні до поняття "самовдосконалення" вживають поняття "саморозвиток". Розбіжність у підходах до їх трактування негативно впливає на розробку концептуальних положень теорії педагогіки. Разом з тим, у практичній діяльності за відсутності чіткого тлумачення зазначених термінів знижується ефективність

Таблиця 1.2.

Основні підходи до визначення поняття "самовдосконалення"

Категоріальні ознаки поняття "самовдосконалення": (самовдосконалення – це...)	ЗАГАЛЬНИЙ ЗМІСТ ТЛУМАЧЕННЯ
діяльність	<ul style="list-style-type: none"> - спрямована на самореалізацію (О.С. Прокопова); - творча з підвищенням загальної культури (С.О. Сисоєва); - цілеспрямована, систематична, високоорганізована і творча (І.А. Чемерилова); - творча, що базується на внутрішніх прагненнях і установах (К.Г. Скворцова).
процес	<ul style="list-style-type: none"> - зміни особистості відповідно до ідеалу (В.М. Гриньова); - свідомий, цілеспрямований для підвищення рівня своєї професійної компетентності (В.М. Гриньова); - усвідомленої, цілеспрямованої самозміни (О.М. Пехота); - свідомого управління розвитком особистості, своїх якостей, здібностей (Н.М. Лосєва); - уміння використовувати, вдосконалювати значущі якості особистості (О.В. Борденюк).
результат	<ul style="list-style-type: none"> - усвідомленої взаємодії з конкретним соціальним середовищем (І.А. Чемерилова).

Взаємозв'язок між поняттями "самовдосконалення" та "саморозвиток" чітко окреслений у наукових дослідженнях О.О. Ухтомського, який, розробляючи проблему саморозвитку особистості, визначає механізм його протікання на основі виділення зовнішнього та внутрішнього організованих впливів (власне педагогічний та корекція педагогічних впливів самою особистістю). За таких умов механізм корекції ґрунтується на тому, що педагогічний процес складається з двох послідовних етапів (фаз): зовнішнього та внутрішнього.

Зовнішній етап, в межах якого особистість є об'єктом, здійснює власно педагогічний (соціалізуючий) вплив. Внутрішній етап процесу – охоплює психічну діяльність особистості як суб'єкта учіння та соціалізації; вона відбувається на внутрішньоособистісному рівні та являє собою сприймання, певну переробку та присвоєння зовнішніх впливів, перетворення їх у властивості та якості особистості. За таких умов інтерпретацію зовнішніх впливів, їх оцінку, рішення про їх збереження, перетворення у власні якості, а також їх застосування здійснює сама особистість.

У випадку, коли внутрішні психічні процеси відбуваються на неусвідомленому (фізіологічно обумовленому, емоційному, підсвідомому, неконтрольованому) рівні, їх називають *некерованим саморозвитком* (тобто таким, що здійснюється сам по собі, незалежно від волі людини).

Якщо у зазначеному процесі беруть участь свідомість, мислення, присвоєння досвіду відбувається усвідомлено, тобто супроводжується прийняттям рішень, то його називають *керованим саморозвитком* або *самовдосконаленням* особистості [5, с. 113-114].

Беручи до уваги наведені теоретичні узагальнення, визначаємо, що у педагогічній практиці обидва терміни – некерований та керований саморозвиток – практично не використовуються, замість них у обігу відповідно терміни *саморозвиток* та *самовдосконалення*.

Як зазначає Г.К. Селевко, саморозвиток та самовдосконалення – це процеси власного розвитку особистості, спільними характерними рисами яких є:

- керованість процесу самою особистістю;
- цілеспрямоване формування якостей та здібностей особистості на основі її суб'єктних потреб, цілей та інтересів;
- природовідповідність;
- іманентність [5, с. 114].

Принципово відрізняє зазначені поняття характер впливів на їх протікання, а також їх

направленість та інтенсивність, що значною мірою визначається соціальним середовищем та засобами, що використовуються у ході педагогічного процесу.

Узагальнюючи наведені вище характеристики, ***самовдосконалення особистості будемо розглядати як таку роботу над собою, що передбачає усвідомлений розвиток власних здібностей, свідоме прагнення удосконалення особистісного потенціалу, формування здатності до самопізнання, самопроектування, самореалізації в процесі цілеспрямованої творчої самостійної діяльності та супроводжується прийняттям рішень.***

Таким чином, сприяння самовдосконаленню педагога позитивно впливає на поступальне просування до нових вершин його, як особистості і професіонала, що прогресивно впливає на якість освіти, яка залежить від акмеологічного рівня управління, вчителя та учня.

Література:

1. Гриньова В. М. Формування педагогічної культури майбутнього вчителя: теоретичний та методичний аспект [Текст]: дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Гриньова Валентина Миколаївна. – К., 2001. – 416 с.

2. Лосєва Н. М. Саморозвиток викладача вищої школи : навч. посібн. / Н. М. Лосєва. – Донецьк : Дон НУ, 2003. – 336 с.

3. Ожегов С. И. Словарь русского языка : ок. 57000 слов / С. И. Ожегов ; под ред. чл.-корр. АН СССР Н. Ю. Шведова. – [20-е изд., стереотип.]. – М. : Рус. яз., 1988. – 750 с.

4. Прокопова О. С. Система професійного самовдосконалення вчителя хімії середньої школи [Текст] : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 „Теорія і методика професійної освіти” / О. С. Прокопова. – К., 2003. – 20 с.

5. Селевко Г. К. Энциклопедия образовательных технологий : в 2 т. / Герман Константинович Селевко. – М. : НИИ школьных технологий, 2006. – Т. 2. – 816 с. – (Серия „Энциклопедия образовательных технологий”).

6. Сисоєва О. С. Основи педагогічної творчості вчителя : навч. посібник / О. С. Сисоєва. – К. : СДЩУ, 1994. – 112 с.

7. Словник української мови / [за ред. І. К. Білодіда]. – К. : Наукова думка, 1978. – Т. 9. – 920 с.

8. Чемериловa И. А. Формирование готовности будущего педагога к профессиональному самосовершенствованию [Текст] : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.01 „Общая педагогика” / И. А. Чемериловa. – Чебоксары, 1999. – 22 с.